สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว LAOS

บ้านนาขา BAN NA KHA

ชายแดนไทย-ลาว BORDERLAND THAI - LAOS

อุทยานแห่งชาติภูเรือ PHU RUA NATIONAL PARK

อ.นาแห้ว AMPHUR NA HAEO

แก่งช้าง GANG CHANG WATERFALL

ไร่ ทีเอสเอ T.S.A.

อ.ภูเรือ PHU RUA

ต.โคกงาม KOAKNGAM

ชาโต้ เดอ เลย CHATEAU DE LOEI

2114

203

2113

สถานีทดลองเกษตรที่สูง อ.ภูเรือ THE PHU RUA HIGHLAND AGRICULTURE TESTING STATION

203

DAN SAI อ.ด่านซ้าย

ต.โพนสูง PHON SOONG

N

พระธาตุศรีสองรัก SRI SONG RAK PAGODA

วัดเนรมิตรวิปัสสนา NE RA MIT VI PAT SA NA TEMPLE

203

2174

ไป จ.พิษณุโลก TO PHITSANULOK

2013

น้ำตกแก่งสองคอน GAENG SONG KON

203

เกษตรที่สูง อำเภอด่านซ้าย THE DANSAI HIGHLAND AGRICULTURE

ไป จ.เพชรบูรณ์ TO PHETCHABUN

สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่

: ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอด่านซ้าย
โทร. 0-4289-1094

: ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดเลย
โทร. 0-4281-2812, 04281-1405

For more information, Please contact

: Dan Sai Non-Formal Education Center
Tel. 0-4289-1094

: Loei Tourism Coordination Center
Tel. 0-4281-2812, 0-4281-1405

งานประเพณีบุญหลวง

และการละเล่น ผีตาโขน

Phi Ta Khon Festival

Loei Thailand

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ผีตาโขน

เป็นประเพณีการละเล่นพื้นบ้านที่แสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีงามน่าภาคภูมิใจอย่างหนึ่งของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งได้ยึดถือสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล

เทศกาลงานบุญผีตาโขนนี้เป็นส่วนหนึ่งของ **"งานบุญหลวง"** ซึ่งถือเป็นงานบุญใหญ่ประจำปีของท้องถิ่น โดยรวมเอา **"งานบุญ-พระเวส"** (ฮีตเดือนสี่) และ **"งานบุญบั้งไฟ"** (ฮีตเดือนหก) เข้าไว้เป็นงานบุญเดียวกัน งานบุญพระเวสนั้นเป็นงานบุญที่จัดขึ้นเพื่อฟังเทศน์มหาชาติ ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ซึ่งถือว่าจะได้อานิสงส์แรงกล้า บันดาลให้พบพระศรีอาริยเมตไตรย์ในชาติหน้า ส่วนงานบุญบั้งไฟเป็นงานบุญที่จัดขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมืองและถือเป็นประเพณีการแห่ขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ในงานบุญหลวงนี้จะมีกองทัพ **"ผีตาโขน"** ออกวาดลวดลายทั่วเมืองด่านซ้าย ร่วมสร้างความสนุกสนานครื้นเครงในขบวนแห่ด้วย

ที่มาของคำว่า **"ผีตาโขน"** นั้น บ้างก็ว่าน่าจะมาจากการที่ผีเหล่านี้สวมหน้ากากคล้ายลักษณะของหัวโขน แต่เดิมบางคนเรียกว่า ***"ผีตาขน"*** แต่ก็หาความหมายไม่ได้ชัดแจ้ง และจากคำบอกเล่าของเจ้าพ่อกวนขณะเข้าทรงว่า ***"ผีตามคน"*** ต่อมาจึงเพี้ยนเป็น **"ผีตาโขน"** ในที่สุด

พิธีวันแรกเริ่มด้วยพิธีเบิกพระอุปคุต โดยคณะของแสนทุกคนจะนำอุปกรณ์ที่เตรียมไว้ มีมีด ดาบ หอก ฉัตร ถือเดินนำขบวนจากวัดโพนชัยไปที่ริมฝั่งแม่น้ำหมัน เพื่อเชิญพระอุปคุต (คือก้อนกรวดสีขาว) ในแม่น้ำ เล่าขานกันว่าเมื่อมีงานบุญใหญ่โตมักจะมีพวกมารมาผจญ จึงต้องเชิญพระอุปคุตมาเพื่อช่วยปราบมารให้ราบคาบ เมื่อได้พระอุปคุตแล้วจะนำใส่หาบ เคลื่อนขบวนกลับมาทำพิธีที่หออุปคุตวัดโพนชัย

ในตอนรุ่งเช้าจะมีขบวนแห่ไปบ้านเจ้าพ่อกวน เพื่อทำพิธีบายศรีสู่ขวัญให้แก่เจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียม เมื่อได้เวลาอันสมควร เจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม คณะแสน นางแต่ง บรรดาผีตาโขนใหญ่ ผีตาโขนเล็กทั้งหลาย ตลอดจนขบวนเซิ้ง จะร่วมกันเคลื่อนขบวนแห่ไปยังวัดโพนชัย เวียนรอบพระอุโบสถ ๓ รอบ ซึ่งจะมีผีตาโขนเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เที่ยวหลอกล้อผู้คนที่มาร่วมงานอย่างสนุกสนาน

วันที่สองบรรดาผีตาโขนจะเริ่มเล่นกันตั้งแต่เช้า ส่วนใหญ่จะรวมกลุ่มกันอยู่ที่วัดโพนชัย วาดลวดลายเต้นตามจังหวะดนตรีที่สนุกสนานครื้นเครง จนถึงเวลาพิธีอัญเชิญพระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมือง (แห่พระเวส) เมื่อขบวนแห่ถึงวัดโพนชัยจะเดินเวียนรอบโบสถ์ ๓ รอบ ในระหว่างเคลื่อนขบวนจะมีการโปรยกัลปพฤกษ์ ซึ่งก็คือเหรียญเงินเหรียญทอง ทั้งเด็กและผู้ใหญ่จะแย่งกันเก็บเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองเป็นที่สนุกสนาน

หลังจากนั้นบรรดาผู้เล่นผีตาโขนจะนำชุดและอุปกรณ์ที่ใช้เล่นไปทิ้งลงแม่น้ำหมัน ถือเป็นการลอยเคราะห์ให้ไหลล่องไปกับแม่น้ำ (แต่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเก็บไว้ใช้ประดับบ้านหรือเก็บไว้ใช้อีกในปีหน้า)

วันที่สามจะเป็นการฟังเทศน์มหาชาติตั้งแต่เช้ามืดเพื่อกล่อมเกลาจิตใจและได้อานิสงส์ผลบุญอันแรงกล้า เป็นอันเสร็จพิธี

Phi Ta Khon

Each year, the old community of Dansai in the northwestern Loei province holds the Phi Ta Khon festival. The local people are very proud of this unique and colorful traditional merit making ceremony which has been passed on from generation to generation.

Phi Ta Khon is part of Boon Luang festival which is the most important local celebration. The people of Dansai have combined two festivals, Boon Pra Wate-the festival of the fourth lunar month, and Bon Bang Fai - the festival of the sixth lunar month commonly known as the bamboo rocket festival. Boon Pra Wate is a religious ceremony where the local people congregate to listen continuously to as much as thirteen Buddhist sermons. It is believed that participants will "make merit" and be brought closer to meeting Lord Sri-Ariya, the next Lord after Lord Buddha, in their next life. Boon Bang Fai festival is held to worship spirits, the protectors of the village, and to ask for sufficient rain to arrive in time for the coming farming season.

On the first day of worship, activities begin as early as 3 or 4 in the morning. Led by Saen and a group of men, the procession moves from Phon-chai Temple to the Man River. There, before the sun rises, they perform a sacrificial rite to invite Pra Ub-pa-kud (a white marble) from below the water to the ceremony. The procession brings Pra Ub-pa-kud back to the Phon-chai Temple where the sacred worship in his honor begins.

Pra Ub-pa-kud is a monk with supernatural powers. After having reached the highest stage of meditation and having become so powerful that he has lived an eternal life, Pra Ub-pa-kud could be transformed into anything he chose. He decided to become a white marble and live solitary and peaceful existence below the water. Because of his supernatural powers, the villagers believe that Pra Ub-pa-kud is the only one who can protect the village from evil spirits.

At dawn on the second day, local people disguise themselves as Phi Ta Khon figures and cheerfully perform the masked dance around the village. In the afternoon, the Pra Wate worship procession commences with a group of Saen and villagers carrying the offerings and the ceremonial objects, followed by a reserved image of Lord Buddha and four monks. While Jao-por Guan sits on a bamboo rocket on a colorful decorated float accompanied by Jao-mae Nang Tiam and Nang Taeng. The group of Phi Ta Khon figures create joy and excitement along the way. Late that day, bamboo rockets are launched into the sky in the hope of bringing rain.

In the past, as a gesture to rid oneself of bad luck and misfortune, those who had disguised themselves as Phi Ta Khon figures threw their costumes into the Man River after the ceremonial walk. Nowadays, participants keep their costumes for the following year or as decorations.

In the early morning of the third and final ceremonial day, the villagers return to the temple to listen to Buddhist sermons for one last time, bringing an end to Dansai's most important festival of the year.

ลักษณะผีตาโขน

ผีตาโขนแต่งกายด้วยชุดทำจากเศษผ้านำมาเย็บติดกัน มี **"หมากกะแหล่ง"** (ลักษณะคล้ายกระดิ่ง ใช้แขวนคอกระบือ) หรือ กระดิ่ง กระพรวน กระป๋องผูกติดกับบั้นเอว แขวนคอ หรือถือเคาะเขย่า เพื่อให้เกิดจังหวะและมีเสียงดังเวลาเดินแบบขย่มตัว ส่ายสะโพก โขยกขา และขยับเอว

ผีตาโขนทุกตัวจะมีอาวุธประจำกาย เป็น ดาบ หรือง้าว ซึ่งทำจากไม้เนื้ออ่อนโดยจะทำให้มีลักษณะคล้ายอวัยวะเพศชายและทาสีแดงตรงปลายเอาไว้หยอกล้อเพื่อให้เกิดความตื่นเต้น ขบขัน และสนุกสนาน มิได้ถือเป็นเรื่องอุจาดลามกหรือหยาบคายแต่อย่างใด.

การทำหน้ากากผีตาโขน

ส่วนหัวของหน้ากากผีตาโขนทำด้วยหวดนึ่งข้าวเหนียว นำมาหักพับขึ้นให้มีลักษณะคล้ายหมวก ส่วนหน้าทำจากโคนก้านมะพร้าวถากเป็นรูปหน้ากาก แล้วเจาะช่องตา สำหรับจมูกของผีตาโขนนั้นในสมัยก่อนจะมีขนาดเล็กคล้ายจมูกของคนธรรมดาทั่วไป แต่ในปัจจุบันมักทำในลักษณะยาวแหลมคล้ายงวงช้าง โดยทำจากไม้นุ่นซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อน นำมาแกะเป็นรูปทรงต่างๆ ส่วนเขาทำจากปลีมะพร้าวแห้ง นำมาตัดเป็นขนาดและรูปทรงตามต้องการ

การประกอบส่วนต่างๆ ของหน้ากากนั้น ส่วนหัว หน้า และเขาก็จะใช้เชือกเย็บติดเข้าด้วยกัน ส่วนจมูกจะยึดติดกับหน้ากาก โดยจะใช้ตะปูตียึดจากด้านใน การตกแต่งลวดลายต่างๆ ในปัจจุบันนิยมใช้สีน้ำมัน ในสมัยก่อนที่ยังไม่มีสีน้ำมัน จะใช้สีจากธรรมชาติ เช่น ขมิ้น ปูนขาว ขี้เถ้า ปูนแดง เขม่าไฟ เมื่อตกแต่งลวดลายเสร็จแล้ว ด้านหลังจะใช้เศษผ้าเย็บต่อจากหน้ากากและหวดให้คลุมส่วนคอจนถึงไหล่

การทำหน้ากากผีตาโขนเป็นงานศิลปะพื้นบ้าน ที่ถูกถ่ายทอดสู่ลูกหลานรุ่นแล้วรุ่นเล่า โดยมีรูปแบบที่หลากหลายตามจินตนาการของผู้ทำและตามอิทธิพลต่างๆ ที่ได้รับ แต่ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นผีตาโขนไว้ได้เป็นอย่างดี

เอื้อเฟื้อภาพถ่าย : คุณสถาพร ผลจันทร์

Characteristic

Phi Ta Khon figures wear costumes made of rags and colorful scratches of cloth. Hung on their necks or tided around their waists are tin cans and a mark-ka-long to create rattling sounds when they move and dance. A 'mark-ka-long' is a traditional wooden bell worn around the neck of cows and buffaloes that creates a tinkling sound, therefore enabling their owners to keep track of their location. Some of the Phi Ta Khon figures carry symbolic weapons made from soft wood carved in the shape of an oversized penis with a splash of red paint on the tip. The figures carrying these phallus often interact with the crowd who are highly amused by their antics.

How to make Phi Ta Khon mask

The Phi Ta Khon mask is a traditional folk craft unique to the Dansai area in Loei province. Although, subject to the maker's creative and imaginative interpretations, each mask adheres faithfully to traditional Phi Ta Khon style.

The Phi Ta Khon mask consists of three major components: the hat, the face, and the nose. The hat is made of a "huad" - a traditional woven bamboo container used for steaming sticky rice. The huad used for the Phi Ta Khon mask is folded up like a hat in order to fit on a person's head. The face element of the mask is made from a coconut leave sheath with small openings cut for the eyes. The nose is made from soft wood. In the past, the nose was quite simple, however, over the years it has become more elaborately shaped and details. Sometimes, two horns made of dried coconut lobes are also added to the mask.

The various elements are joined together using string and nails, before the mask is elaborately painted. To complete each mask, narrow swatches of shoulder length cloth are sewed and glued to cover the back part of the mask.

กำหนดการ
งานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน อ.ด่านซ้าย จ.เลย
วันที่ 28 - 30 มิถุนายน 2546

วันเสาร์ที่ 28 มิถุนายน 2546 (งานวันโฮมเบิกพระอุปคุต)

03.00 น. -พิธีเบิกพระอุปคุต (ขบวนเคลื่อนจากวัดโพนชัย ไปริมแม่น้ำหมัน แล้วแห่กลับมาทำพิธีที่วัดโพนชัย)
08.30 น. -พิธีบายศรีสู่ขวัญ (บ้านเจ้าพ่อกวน)
10.00 น. -เปิดงานวันโฮมเบิกพระอุปคุต (วัดโพนชัย)
13.00 น. -ประกวดเต้นผีตาโขนและการแข่งขันต่างๆ (วัดโพนชัย)
18.00 น. -มหรสพและการแสดงศิลปวัฒนธรรม (วัดโพนชัย)

วันอาทิตย์ที่ 29 มิถุนายน 2546

08.00 น. -ตั้งขบวนผีตาโขนและการแสดง (โรงเรียนชุมชนบ้านด่านซ้าย)
10.00 น. -พิธีเปิดงาน (หน้าที่ว่าการอำเภอ)
-ขบวนแห่ผีตาโขน
15.00 น. -พิธีแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองและจุดบั้งไฟ (วัดโพนชัย)
19.00 น. -เทศน์พระมาลัยหมื่น เทศน์พระมาลัยแสน (วัดโพนชัย)
19.00 น. -ปาร์ตี้ผีตาโขน (หน้าที่ว่าการอำเภอ)

วันจันทร์ที่ 30 มิถุนายน 2546 (ไม่มีการละเล่นผีตาโขน)

04.00 น. -เทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ (วัดโพนชัย)
08.00 น. -พิธีสะเดาะเคราะห์บ้านเมือง (วัดโพนชัย)
-ขบวนแห่กัณฑ์หลอน (แห่จากบ้านเจ้าพ่อกวน ไปบอกบุญบริเวณตลาดแล้วกลับมาที่วัดโพนชัย)

หมายเหตุ : กำหนดวันจัดงานในแต่ละปีอาจเปลี่ยนแปลงได้

PHI TA KHON FESTIVAL 2003
Dansai District, Loei Province
28 - 30 June 2003

28 June 2003

03.00 a.m. : The presentation of Pra Up-pa-kud from Phon-chai Temple to the Man River and back
08.30 a.m. : Bai Sri-Summoning of Spirits Ceremony at Jao-por Guan's house
10.00 a.m. : Preparation for Phi Ta Khon at Phon-chai Temple
01.00 p.m. : Phi Ta Khon competition
06.00 p.m. : Night Entertainment (Phon-chai Temple)

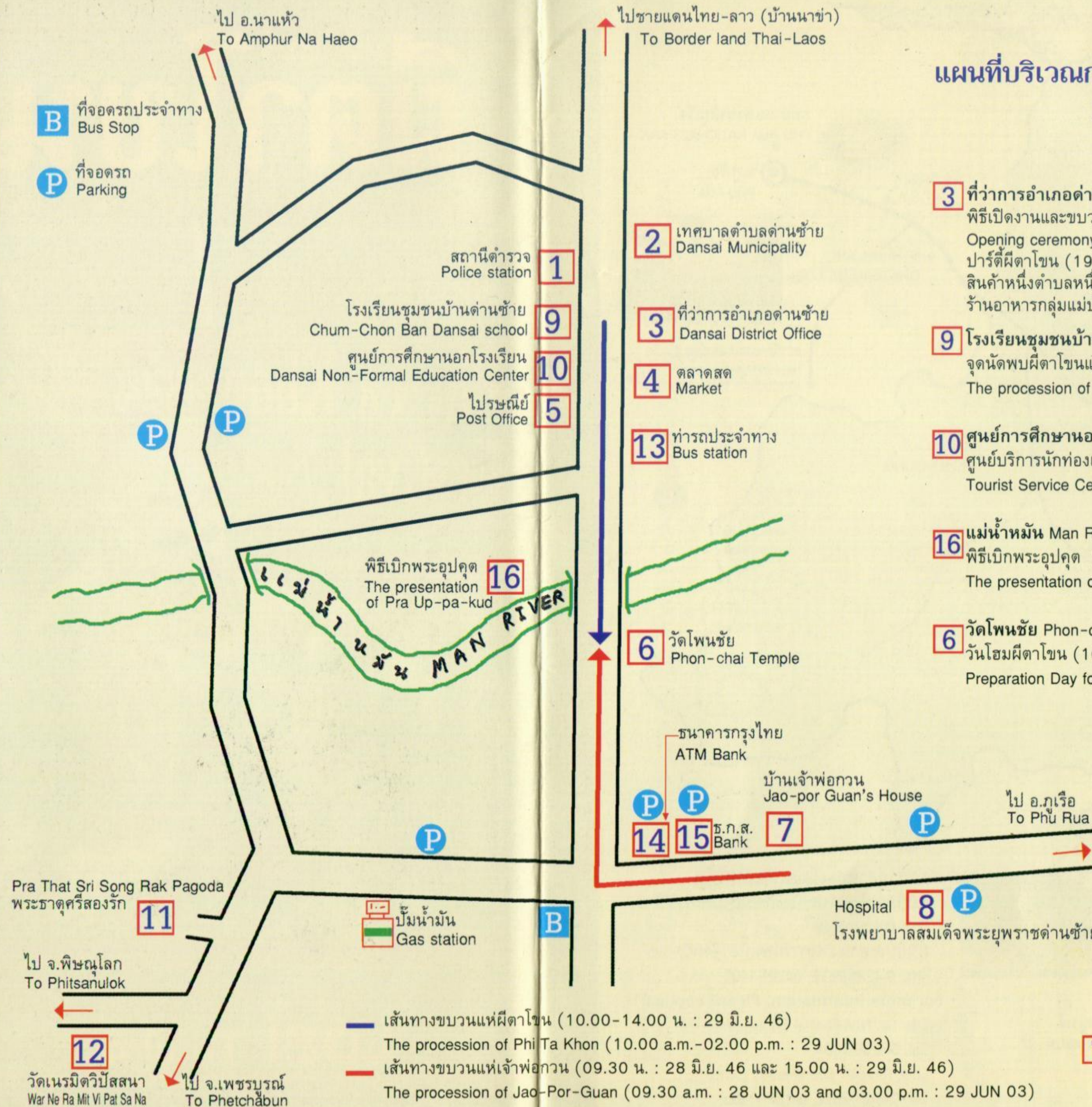
29 June 2003

08.00 a.m. : Seting the procession of Phi Ta Khon and the performance at Chum-Chon Ban Dansai school
10.00 a.m. : Opening ceremony at Dansai District Office
03.00 p.m. : Pra-Wate-San-Dorn and the bamboo rockets procession to Phon-chai Temple
07.00 p.m. : Buddhist sermons (Phon-chai)
07.00 p.m. : Phi Ta Khon party (Dansai District Office)

30 June 2003 (No Phi Ta Khon play)

04.00 a.m. : Buddhist sermons at Phon-chai Temple
08.00 a.m. : Town Perifying ceremony (Phon-chai Temple)
09.00 a.m. : The procession of "Khan Lon" (from Jao-Por Guan's House to Phon-chai Temple)

Note : The date of festival are subject to change for each year

แผนที่บริเวณการจัดงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน
Map of Phi Ta Khon Festival area

3 ที่ว่าการอำเภอด่านซ้าย Dansai District Office
พิธีเปิดงานและขบวนแห่ผีตาโขน (10.00 น. : 29 มิ.ย.46)
Opening ceremony and The procession of Phi Ta Khon (10.00 a.m. : 29 JUN 03)
ปาร์ตี้ผีตาโขน (19.00 น. : 29 มิ.ย.46) Phi Ta Khon party (07.00 p.m. : 29 JUN 03)
สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (28-30 มิ.ย.46) One District One Product (28-30 JUN 03)
ร้านอาหารกลุ่มแม่บ้าน (28-30 มิ.ย.46) Local Food Center (28-30 JUN 03)

9 โรงเรียนชุมชนบ้านด่านซ้าย Chum-Chon Ban Dansai school
จุดนัดพบผีตาโขนและขบวนแห่ (08.00 น. : 29 มิ.ย.46)
The procession of Phi Ta Khon meeting point (08.00 a.m. : 29 JUN 03)

10 ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน Dansai Non-Formal Education Center
ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว นิทรรศการ (28-30 มิ.ย.46)
Tourist Service Center (28-30 JUN 03)

16 แม่น้ำหมัน Man River
พิธีเบิกพระอุปคุต (03.00 น. : 28 มิ.ย.46)
The presentation of Pra-Ub-Pa-Kud (03.00 a.m. : 28 JUN 03)

6 วัดโพนชัย Phon-chai Temple
วันโฮมผีตาโขน (10.00 น. : 28 มิ.ย.46)
Preparation Day for Phi Ta Khon (10.00 a.m.: 28 JUN 03)
ประกวดเต้นผีตาโขน (13.00 น. : 28 มิ.ย.46)
Phi Ta Khon dancing competition (01.00 p.m. : 28 JUN 03)
แห่พระเวสสันดรเข้าเมืองและแห่บั้งไฟ (15.00 น. : 29 มิ.ย.46)
Pra-Wate-San-Dorn and the bamboo rockets procession (03.00 p.m.:29 JUN 03)
มหรสพและการแสดงศิลปวัฒนธรรม (18.00 น. : 28 มิ.ย.46)
Night Entertainment (06.00 p.m. : 28 Jun 03)
เทศน์พระมาลัยหมื่นพระมาลัยแสน (19.00 น. : 29 มิ.ย.46)
Buddhist Sermons (07.00 p.m. : 29 JUN 03)
เทศน์มหาชาติ (04.00 น.:30 มิ.ย.46) Buddhist Sermons (04.00 a.m.:30 JUN 03)
พิธีสะเดาะเคราะห์บ้านเมือง (08.00 น. : 30 มิ.ย.46)
Town Perifying ceremony (08.00 a.m. : 30 JUN 03)
แห่กัณฑ์หลอน (09.00 น. : 30 มิ.ย.46)
The procession of Khun Lon (09.00 a.m. : 30 JUN 03)

7 บ้านเจ้าพ่อกวน Jao-Por-Guan's House
พิธีบายศรีสู่ขวัญ (08.30 น. : 28 มิ.ย.46)
Bai-Sri-Summoning of Spirits Ceremony (08.30 a.m. : 28 JUN 03)

แหล่งข้อมูล : โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชด่านซ้าย